

This project is co-funded by
the European Union

Centre for continuing education by the Faculty of Law at Sofia University **Project HUB: How to apply the Union's charter of fundamental rights on Balkans**

(JUST-AG-2016-04, Action grants to support European judicial training, Project № 763880)

In collaboration with European public law organization (EPLO), Greece, and the Faculty of Law at Bucharest University, Romania

www.eu-hub.eu

Πεδίο και τρόπος εφαρμογής του Χάρτη

Ως ένας αρκετά σύγχρονος κατάλογος ανθρωπίνων δικαιωμάτων που καθιερώνει πολλά δικαιώματα τα οποία δεν έχουν περιληφθεί στα γνωστά διεθνή κείμενα και συντάγματα, ο Χάρτης πράγματι φαίνεται καλός στα χαρτιά. Όσοι είναι εξοικειωμένοι με τις βασικές αρχές του ενωσιακού δικαίου μπορούν εύκολα να αντιληφθούν ότι ο Χάρτης είναι πάντα δεσμευτικός ως προς τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ότι δεσμεύει τα κράτη μέλη μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Αλλά τί σημαίνει στην πραγματικότητα αυτή η συχνά επαναλαμβανόμενη διατύπωση του άρθρου 51 του Χάρτη; Είναι αληθές ότι οι νομικοί της πράξης είναι συχνά αβέβαιοι για το αν ισχύει ή όχι ο Χάρτης σε μια δεδομένη κατάσταση και για το πώς προσθέτει αξία κατά την επίλυση μιας διαφοράς. Δεν αποτελεί έκπληξη λοιπόν, μια δεκαετία μετά την έναρξη ισχύος του Χάρτη, ότι στην πράξη εμφανίζεται μια μικτή εικόνα. Νομικοί - είτε πρόκειται για δικαστές, δικηγόρους, δημόσιοι υπάλληλοι ή νομοθέτες και υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής - σπάνια αναφέρονται στον Χάρτη. Όταν το κάνουν, οι αναφορές τείνουν να είναι επιφανειακές. Υπάρχει πάντα κάποιος δισταγμός.

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να γίνει μια προσέγγιση του βασικού αυτού εργαλείου από τη σκοπιά του δικαστή. Πρώτα από όλα πρέπει να απαντηθεί το ερώτημα σε ποιες περιπτώσεις μπορεί να εφαρμοστεί ο Χάρτης.

Μπορεί λοιπόν να τεθεί ζήτημα εφαρμογής του Χάρτη ενώπιον του Δικαστή της Ένωσης και του εθνικού δικαστή στις ακόλουθες έννομες σχέσεις:

Α) Τα δικαιώματα του Χάρτη, τα οποία μάλιστα μπορούν να τα επικαλεστούν οι διάδικοι, πρέπει να γίνονται σεβαστά κατά την άσκηση της «νομοθετικής-δικοπαραγωγικής» δραστηριότητας των οργάνων της Ένωσης. Τούτο δε διότι, από τη στιγμή που τα όργανα της Ένωσης νομοθετούν, ασκώντας παραχωρημένη από τα κράτη-μέλη αρμοδιότητα, η δράση τους αυτή εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και άρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Αν, αντιθέτως, τα όργανα της Ένωσης νομοθετούν εκτός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, αυτό αρκεί για να είναι

ανίσχυρος ο τιθέμενος κανόνας για το λόγο αυτό και δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του Χάρτη. Άρα, όταν τα όργανα της Ένωσης νομοθετούν, και το ενωσιακό νομοθέτημα εφαρμόζεται σε μια συγκεκριμένη έννομη σχέση, ο Χάρτης εφαρμόζεται.

Β) Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του Χάρτη λαμβάνεται υπόψη επίσης κατά την άσκηση «διοικητικών» αρμοδιοτήτων των οργάνων της Ένωσης. Τυχόν παραβίασή τους συνιστά πλημμέλεια των πράξεων που εκδίδουν τα όργανα της Ένωσης και μπορεί να προβληθεί ενώπιον των Δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Γ) Πιο δυσχερής είναι η περίπτωση, όπου η επίκληση από έναν διάδικο δικαιώματος που κατοχυρώνει ο Χάρτης δεν γίνεται προκειμένου να αμφισβητηθεί το κύρος κανόνα του ενωσιακού δικαίου ή το κύρος εκτελεστής ατομικής διοικητικής πράξης οργάνου της Ένωσης, αλλά όταν αμφισβητείται ενώπιον του εθνικού δικαστή το κύρος εθνικού κανόνα δικαίου ή το κύρος ατομικής διοικητικής πράξης που εξέδωσαν οι αρχές κράτους-μέλους.

Γ1) Αν ο εθνικός κανόνας αποτελεί ρύθμιση που σκοπεύει στη διευκόλυνση της εφαρμογής ενός Κανονισμού ή μεταφέρει μια Οδηγία ή η ατομική πράξη έχει ως έρεισμα Κανονισμό ή Οδηγία, τότε ανακύπτει ζήτημα έρευνας από τον εθνικό δικαστή αν ο εθνικός κανόνας ή η ατομική διοικητική πράξη κινείται εντός των ορίων που διαγράφει ο κρίσιμος κάθε φορά κανόνας του παραγώγου δικαίου της Ένωσης. Αν όχι, δηλαδή αν κινείται εκτός ορίων, τότε ο εθνικός κανόνας είναι ανίσχυρος, διότι παραβιάζει τον κανόνα του παραγώγου δικαίου της Ένωσης που θέλησε να εφαρμόσει ή να μεταφέρει και δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του Χάρτη. Ομοίως, η ατομική διοικητική πράξη θα είναι παράνομη για τον λόγο της παραβάσεως του κανόνα του παραγώγου δικαίου. Αν ναι, δηλαδή αν ο εθνικός κανόνας ή η ατομική διοικητική πράξη κινείται εντός των ορίων που διαγράφει ο κρίσιμος κανόνας του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, ανακύπτει ζήτημα παρεμπόπτοντος ελέγχου του κύρους του κανόνα του παραγώγου δικαίου που εκτελεί ή μεταφέρει ο εθνικός κανόνας από τη σκοπιά της τήρησης των διατάξεων του Χάρτη. Αντίστοιχα, ανακύπτει ζήτημα έλεγχου του κύρους του κανόνα του παραγώγου δικαίου στον οποίο ερείδεται η ατομική διοικητική πράξη (για την περίπτωση αυτή βλ. παραπάνω υπό στοιχείο Α).

Γ2) Αν ο εθνικός κανόνας δεν εφαρμόζει ούτε μεταφέρει κανόνα του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, τότε για να εξετάσει ο εθνικός δικαστής αν τίθεται ζήτημα ελέγχου του εθνικού κανόνα υπό το πρίσμα του Χάρτη, πρέπει να διακριβώσει αν ο εθνικός κανόνας ρυθμίζει ζήτημα που εμπίπτει ευθέως στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών. Αντίστοιχα, αν η ατομική διοικητική πράξη δεν ερείδεται σε κανόνα παραγώγου δικαίου, τότε για να εξετάσει ο εθνικός δικαστής αν τίθεται ζήτημα ελέγχου της ατομικής διοικητικής πράξης υπό το

πρίσμα του Χάρτη, πρέπει να διακριβώσει αν η ατομική διοικητική πράξη αφορά ζήτημα που εμπίπτει ευθέως στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών¹.

Αν τελικά ο Χάρτης εφαρμόζεται σε μια διαφορά, τότε τίθεται το ζήτημα αν το εθνικό νομοθετικό μέτρο ή μια ατομική διοικητική πράξη είναι συμβατά με τον Χάρτη. Θα ασχοληθούμε με το ιδιαίτερο ζήτημα του ελέγχου της συμφωνίας ενός εθνικού νομοθετικού μέτρου προς τον Χάρτη.

Για να απαντηθεί το βασικό αυτό ερώτημα απαιτούνται 11 βήματα. Αυτός ο κατάλογος δεν επιδιώκει να καθιερώσει οποιοδήποτε "μοντέλο". Αντίθετα, στοχεύει να βοηθήσει τον εφαρμοστή του Χάρτη, όταν αξιολογεί τη συμβατότητα ενός συγκεκριμένου εθνικού κανόνα με τα δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης:

1. Το νομοθετικό μέτρο περιορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ; Τα δικαιώματα επηρεάζονται από το εθνικό μέτρο; Στο στάδιο αυτό απαιτείται να ελεγχθεί το ακριβές περιεχόμενο των σχετικών θεμελιωδών δικαιωμάτων με τη βοήθεια των εργαλείων ερμηνείας: α) τις Επεξηγήσεις, β) τη νομολογία του ΔΕΕ, γ) την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, δ) τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των Κρατών Μελών, ε) τις πηγές του Διεθνούς Δικαίου και στ) σχετικά εθνικά νομοθετικά κείμενα. Αυτό θα βοηθήσει στην κατανόηση εάν το εθνικό νομοθετικό μέτρο επηρεάζει ή όχι την άσκηση των αναγνωρισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων από τον Χάρτη.

Παράδειγμα περιορισμού του άρθρου 15 παρ. 1 του Χάρτη (το δικαίωμα όλων να εργάζονται και να ασκούν το επάγγελμά τους) είναι η απαγόρευση για έναν πιλότο να συνεχίζει να πετάει μόλις φτάσει την ηλικία των 65 ετών. Ταυτόχρονα, μια τέτοια απαγόρευση εισάγει δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας (άρθρο 21, παρ. 1 του Χάρτη)².

¹ Για παράδειγμα με την ΑΠ 120/2015 κρίθηκε ότι το άρθρο 11 του ν. 3251/2004 (νόμος περί εκδόσεως αρχή *ne bis in idem*), ισχύει μόνο σε περίπτωση που ο εκζητούμενος ζητείται με το Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης που ισχύει μόνο για τα Κράτη μέλη τα Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία δεν έχει προσχωρήσει η Δημοκρατία της Τουρκίας. Για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής και το άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως αβάσιμα διατείνεται η εκκαλούσα, που ορίζει ότι "Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο", αφού ο Χάρτης αυτός η τελευταία κωδικοποίηση του οποίου εκδόθηκε τον Μάρτιο του 2010 απευθύνεται στα θεσμικά και λοιπά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στα Κράτη μέλη, μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης (άρθρ. 51 αυτού).

² ΔΕΕ C-190/16, Werner Fries v. Lufthansa CityLine GmbH, 5 July 2017, σκ. 34 και 71.

Παράδειγμα περιορισμού της άσκησης του δικαιώματος του εκλέγειν (άρθρο 39, παρ. 2, του Χάρτη) είναι εθνική νομοθεσία που προβλέπει τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν στην περίπτωση ποινικής καταδίκης³.

Παράδειγμα περιορισμού του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 7 του Χάρτη) είναι η προετοιμασία και η χρήση της έκθεσης εμπειρογνώμονος ψυχολόγου στο πλαίσιο εξέτασης της αίτησης διεθνούς προστασίας σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό του αιτούντος άσυλο⁴. Περιορισμός υπάρχει ακόμη και αν η ψυχολογική εξέταση, επί της οποίας βασίζεται η έκθεση του εμπειρογνώμονα, εξαρτάται τυπικά από τη συγκατάθεση του αιτούντος άσυλο, αφού σύμφωνα με το ΔΕΕ, στο πλαίσιο διαδικασίας ασύλου, πρέπει να θεωρηθεί ότι η συγκατάθεση δεν δίνεται απαραιτήτως ελεύθερα, δεδομένου ότι αυτή παρέχεται υπό την πίεση των περιστάσεων κατά τις οποίες υποβάλλονται αιτήσεις διεθνούς προστασίας.

Παράδειγμα περιορισμού της επιχειρηματικής ελευθερίας (άρθρο 16 του Χάρτη) είναι η υποχρέωση για ορισμένους υποκείμενους στο φόρο να συστήσουν εγγύηση για την εγγραφή σε μητρώο ΦΠΑ (που μπορεί να ανέλθει σε 500.000 ευρώ). Το ΔΕΕ θεώρησε την υποχρέωση αυτή, στην υπόθεση BB Construct⁵, ως περιορισμό, που εμποδίζει την απρόσκοπτη χρήση των οικονομικών πόρων της επιχείρησης και, ως εκ τούτου, θεώρησε τη σύσταση εγγύησης ως επέμβαση στην ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

2. Επιτρέπεται τα θεμελιώδη δικαιώματα που θίγονται να υπόκεινται σε περιορισμούς; Εδώ, πρέπει να ελεγχθεί αν ο Χάρτης προβλέπει ένα απόλυτο δικαίωμα. Αν προβλέπεται απόλυτο δικαίωμα, δεν επιτρέπονται οι περιορισμοί. Ο Χάρτης δεν προσδιορίζει ρητά τα δικαιώματα που είναι απόλυτα. Με βάση τις εξηγήσεις του Χάρτη, την ΕΣΔΑ και τη νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων, υποστηρίζεται ότι η ανθρωπίνη αξιοπρέπεια (άρθρο 1 του Χάρτη), η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (άρθρο 4 του Χάρτη), η απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας (άρθρο 5 παράγραφοι 1 και 2 του Χάρτη), η εσωτερική ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη), το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα υπεράσπισης (άρθρο 48 του Χάρτη), η αρχή της

³ ΔΕΕ C-650/13, Thierry Delvigne v. Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde [GC], 6 October 2015, σκ. 45.

⁴ ΔΕΕ C-473/16, F v. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 25 January 2018, σκ. 52–54.

⁵ ΔΕΕ C-534/16, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky v. BB construct s.r.o., 26 October 2017, σκ. 38.

νομιμότητας (άρθρο 49 παράγραφος 1 του Χάρτη) και το *ne bis in idem* (άρθρο 50 του Χάρτη) μπορούν να θεωρηθούν απόλυτα δικαιώματα.

Αν τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα, ο έλεγχος συνεχίζεται.

3. Οι περιορισμοί προβλέπονται από τον νόμο; Ελέγχουμε αν οι περιορισμοί προβλέπονται από τον νόμο ή όχι; Νόμος μπορεί να είναι είτε το εθνικό δίκαιο⁶ είτε νομικές πράξεις της ΕΕ⁷.

Ελέγχουμε αν οι περιορισμοί είναι επαρκώς προσβάσιμοι και προβλέψιμοι. Η προβλεψιμότητα είναι βασικό κριτήριο κατά την προπαρασκευή των νομικών κανονιστικών κειμένων και ως έννοια έχει αναπτυχθεί λεπτομερώς στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Για παράδειγμα, μια νομική πράξη είναι προσβάσιμη αν έχει δημοσιευθεί δεόντως (οι νομικές πράξεις του ενωσιακού δικαίου, για παράδειγμα, δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ). Η προβλεψιμότητα απαιτεί τη διατύπωση μιας νομικής πράξης με επαρκή ακρίβεια ώστε να μπορεί ο πολίτης να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του σύμφωνα με τον κανόνα. Οι πολίτες πρέπει να είναι σε θέση να προβλέπουν, σε εύλογο βαθμό, τις συνέπειες που συνεπάγεται ένας νόμος. Ο νόμος πρέπει επίσης να υποδεικνύει με επαρκή σαφήνεια το πεδίο της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στις αρμόδιες αρχές για την εφαρμογή του νόμου⁸.

4. Είναι ο σεβασμός της ουσίας - του πυρήνα του επίμαχου θεμελιώδους δικαιώματος εγγυημένος; Ελέγχουμε αν επηρεάζεται ή όχι το ουσιώδες περιεχόμενο⁹ του επίμαχου δικαιώματος. Ο περιορισμός θέτει υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα ως τέτοιο; Ο περιορισμός σέβεται την πραγματική ουσία του επίμαχου δικαιώματος; Είναι πιθανό ότι

⁶ ΔΕΕ C-650/13, Thierry Delvigne v. Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde [GC], 6 October 2015, σκ. 47.

⁷ ΔΕΕ C-190/16, Werner Fries v. Lufthansa CityLine GmbH, 5 July 2017, σκ. 37; ΔΕΕ, C-601/15 PPU, J. N. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [GC], 15 February 2016, σκ. 51.

⁸ ΕΔΔΑ, Sunday Times v. United Kingdom, No. 6538/74, 26 April 1979, σκ. 49; ΕΔΔΑ, Malone v. United Kingdom, No. 8691/79, 2 August 1984, σκ. 68.

⁹ Το ΔΕΕ χρησιμοποιεί εκφράσεις όπως “actual substance”, “the very substance” [την ίδια την υπόσταση] και “the very principle”; βλ., π.χ., ΔΕΕ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-379/08 και 380/08, Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA and Syndial SpA v. Ministero dello Sviluppo economico and Others (C-379/08) και ENI SpA v. Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare and Others (C-380/08) [GC], 9 March 2010 σκ. 80.

ένας περιορισμός δεν θέτει υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα ως τέτοιο αν περιορίζει την άσκησή του σε σαφώς καθορισμένες και περιορισμένες περιστάσεις¹⁰.

Παράδειγμα: δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 7 του Χάρτη). Στην υπόθεση Schrems και Digital Rights, το ΔΕΕ θεώρησε τη νομοθεσία που επιτρέπει στις αρχές να έχουν γενική πρόσβαση στο περιεχόμενο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών ότι υπονομεύει την ουσία του θεμελιώδους δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, την οποία εγγυάται το άρθρο 7 του Χάρτη¹¹.

Παράδειγμα: δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής (άρθρο 47 του Χάρτη). Στην υπόθεση Schrems, το ΔΕΕ έκρινε ότι η νομοθεσία που δεν προβλέπει καμία δυνατότητα για να μπορεί ένας ιδιώτης να ασκήσει ένδικα μέσα προκειμένου να έχει πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα που σχετίζονται με αυτόν, ή για να επιτύχει τη διόρθωση ή διαγραφή αυτών των δεδομένων, δεν σέβεται την ουσία του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής και δίκαιης δίκης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη¹².

Παράδειγμα: δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης να ψηφίζουν στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (άρθρο 39 παράγραφος 2 του Χάρτη). Η απόφαση Delvigne αφορούσε εθνική νομοθεσία που προβλέπει τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν σε περίπτωση ποινικής καταδίκης¹³. Το ΔΕΕ έκρινε ότι ο περιορισμός αυτός στην άσκηση του δικαιώματος που εγγυάται το άρθρο 39, παράγραφος 2, του Χάρτη σέβεται την ουσία αυτού του δικαιώματος. Ο περιορισμός δεν επιβλήθηκε για να θέσει υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα αυτό καθαυτό, καθώς είχε ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του δικαιώματος από ορισμένα πρόσωπα, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και λόγω της συμπεριφοράς τους.

Παράδειγμα: το δικαίωμα όλων να εργάζονται και να ασκούν το επάγγελμά τους (άρθρο 15 παράγραφος 1 του Χάρτη). Στην υπόθεση Fries, το ΔΕΕ αξιολόγησε το κύρος ενός κανονισμού της ΕΕ που συνεπάγεται περιορισμό της ελευθερίας επιλογής επαγγέλματος από κατόχους αδειάς πιλότου, οι οποίοι έχουν φθάσει την ηλικία των 65 ετών, επειδή δεν μπορούν πλέον, από την ηλικία αυτή να εργάζονται ως πιλότοι στον τομέα των εμπορικών αεροπορικών μεταφορών¹⁴. Αυτός ο περιορισμός δεν επηρέασε την πραγματική ουσία της

¹⁰ ΔΕΕ C-258/14, Eugenia Florescu and Others v. Casa Județeană de Pensii Sibiu and Others, 13 June 2017, σκ. 55; ΔΕΕ, C-190/16, Werner Fries v. Lufthansa CityLine GmbH, 5 July 2017, σκ. 38 και 75; CJEU, C-524/15, Criminal proceedings against Luca Menci [GC], 20 March 2018, σκ. 43.

¹¹ ΔΕΕ C-362/14, Maximilian Schrems v. Data Protection Commissioner [GC], 6 October 2015, σκ. 94.

¹² ΔΕΕ C-362/14, Maximilian Schrems v. Data Protection Commissioner [GC], 6 October 2015, σκ. 95.

¹³ ΔΕΕ C-650/13, Thierry Delvigne v. Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde [GC], 6 October 2015 σκ. 48.

¹⁴ ΔΕΕ C-190/16, Werner Fries v. Lufthansa CityLine GmbH, 5 July 2017, σκ. 38.

ελευθερίας επιλογής ενός επαγγέλματος, απλώς επέβαλε ορισμένους περιορισμούς στην επαγγελματική δραστηριότητα των κατόχων άδειας πιλότου που έχουν συμπληρώσει την ηλικία των 65 ετών.

5. Εξυπηρετούν οι περιορισμοί ένα θεμιτό σκοπό; Ποιος είναι ο σκοπός του περιορισμού; Ελέγχουμε εάν αυτός ο σκοπός είναι νόμιμος. Καλύπτει σκοπούς γενικού ενδιαφέροντος - συμφέροντος ή την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων; Το ΔΕΕ ακολούθησε μάλλον μια ανεκτική προσέγγιση στο σημείο αυτό¹⁵. Η επιδίωξη περισσότερων σκοπών δεν αποκλείει την ύπαρξη ενός νόμιμου σκοπού¹⁶.

Ελέγχουμε εάν ο νόμιμος σκοπός μπορεί δικαστικώς να διακριβωθεί: ο επιδιωκόμενος σκοπός πρέπει να είναι σαφής και να προκύπτει είτε από το ίδιο το μέτρο είτε από τα λοιπά στοιχεία του γενικότερου πλαισίου (προπαρασκευαστικές εργασίες, αιτιολογική έκθεση κ.α.).

Παράδειγμα: δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 7 του Χάρτη). Στο πλαίσιο αίτησης ασύλου, η επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του αιτούντος μπορεί να δικαιολογηθεί από την ανάγκη αναζήτησης πληροφοριών που επιτρέπουν την αξιολόγηση της ανάγκης παροχής διεθνούς προστασίας. Στην περίπτωση αυτή, η σχετική επέμβαση αφορούσε την αξιολόγηση των δηλώσεων του αιτούντος διεθνή προστασία περί του σεξουαλικού του προσανατολισμού¹⁷.

Παράδειγμα: ελευθερία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (άρθρο 16 του Χάρτη) Στο πλαίσιο του ΦΠΑ, η επέμβαση στην ελευθερία ενός ατόμου να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να δικαιολογηθεί από τους νόμιμους σκοπούς της διασφάλισης της ανεμπόδιστης είσπραξης αυτού του φόρου και πρόληψης της

¹⁵ For example, the following objectives have been considered “legitimate”: the establishment of a common organisation of the market (CJEU, Case 44/79, Liselotte Hauer v. Land RheinlandPfalz, 13 December 1979); the protection of public health and public security (CJEU, C-293/97, The Queen v. Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H. A. Standley and Others, 29 April 1999); and the requirements of international security (CJEU, Joined cases C-402/05 P and C-415/05 P, Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities [GC], 3 September 2008). However, purely economic grounds, such as promotion of the national economy or its proper functioning, cannot serve as justification for obstacles prohibited by EU law (CJEU, C-201/15, Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) v. Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis [GC], 21 December 2016, para. 72).

¹⁶ ΔΕΕ συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-159/10 και C-160/10, Gerhard Fuchs (C-159/10) και Peter Köhler (C-160/10) v. Land Hessen, 21 July 2011, σκ. 44.

¹⁷ ΔΕΕ C-473/16, F v. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 25 January 2018, para. 58.

φοροδιαφυγής¹⁸. Στην περίπτωση αυτή, η σχετική επέμβαση αφορούσε την υποχρέωση σύστασης εγγύησης για ΦΠΑ.

6. Είναι ο περιορισμός κατάλληλος για την αντιμετώπιση του προβλήματος που εντοπίστηκε; Ελέγχουμε την καταλληλότητα του περιορισμού. Ο περιορισμός είναι κατάλληλος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού; Στο στάδιο αυτό απαιτείται ο έλεγχος της εσωτερικής συνοχής: η νομοθεσία είναι κατάλληλη για τη διασφάλιση της επίτευξης του επιδιωκόμενου σκοπού, μόνον αν επιδιώκει τους στόχους αυτούς με συνέπεια και συστηματικά¹⁹. Ελέγχουμε αν εξαιρέσεις από τις διατάξεις ενός νόμου μπορούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, να υπονομεύσουν τη συνοχή του εν λόγω νόμου, ιδίως όταν το πεδίο εφαρμογής τους είναι τέτοιο που οδηγεί σε αποτέλεσμα αντίθετο προς τον επιδιωκόμενο από τον νόμο αυτόν σκοπό.

7. Ο περιορισμός υπερβαίνει τα όρια που είναι αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού; Υπάρχουν μέτρα που θα μπορούσαν να θίξουν λιγότερο τα θεμελιώδη δικαιώματα; Ελέγχουμε την αναγκαιότητα του περιορισμού. Υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις; Όταν υπάρχει δυνατότητα επιλογής μεταξύ περισσότερων κατάλληλων μέτρων, πρέπει να επιλεγεί το λιγότερο επαχθές, δηλαδή το μέτρο που θίγει λιγότερο το θεμελιώδες δικαίωμα²⁰.

8. Είναι οι περιορισμοί ανάλογοι με τον επιδιωκόμενο σκοπό; Τα μειονεκτήματα που προκαλούνται δεν πρέπει να είναι δυσανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό²¹. Το μέτρο δεν πρέπει να επιβάλει δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση για τα πρόσωπα που

¹⁸ ΔΕΕ C-534/16, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky v. BB construct s.r.o, 26 October 2017, para. 39.

¹⁹ ΔΕΕ C-190/16, Werner Fries v. Lufthansa CityLine GmbH, 5 July 2017, σκ. 48.

²⁰ ΔΕΕ C-134/15, Lidl GmbH & Co. KG v. Freistaat Sachsen, 30 June 2016, σκ. 33; ΔΕΕ, C-189/01, H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren and Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren v. Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 12 July 2001, σκ. 81.

²¹ ΔΕΕ συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-92/09 και C-93/09, Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) and Hartmut Eifert (C-93/09) v. Land Hessen [GC], 9 November 2010, σκ. 76 και 77; ΔΕΕ, C-189/01, H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren and Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren v. Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 12 July 2001, σκ. 81.

επηρεάζονται από τον περιορισμό σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό²². Είναι απαραίτητο να σταθμιστεί το ενδιαφέρον για την εκπλήρωση του νόμιμου σκοπού με την προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος. Όταν δε, τυγχάνουν επικλήσεως διάφορα θεμελιώδη δικαιώματα, είναι απαραίτητο να συμβιβαστεί η απαίτηση για την προστασία αυτών των διαφορετικών δικαιωμάτων και να επιτευχθεί δίκαιη ισορροπία μεταξύ τους²³.

Παράδειγμα του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 7 του Χάρτη). Στην υπόθεση F., το ΔΕΕ έκρινε την προπαρασκευή και τη χρήση της έκθεσης εμπειρογνώμονος ψυχολόγου στο πλαίσιο αίτησης διεθνούς προστασίας σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό του αιτούντος ως δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, δεδομένου ότι η σοβαρότητα της επέμβασης στο δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή δεν μπορεί να θεωρηθεί αναλογική προς το όφελος που ενδεχομένως θα αντλήσει για την αξιολόγηση γεγονότων και περιστάσεων που απαιτούνται από την οδηγία 2011/95²⁴.

Παράδειγμα της ελευθερίας άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (άρθρο 16 του Χάρτη). Στην υπόθεση BB Construct²⁵, το ΔΕΕ έκρινε ότι η προαναφερθείσα εγγύηση, η οποία ανέρχεται στο ποσόν των 500 000 ευρώ, εγκυμονεί τον κίνδυνο, δεδομένου του ύψους της, να υποχρεώσει την BB construct να κηρύξει πτώχευση. Άρα, καθόσον η σύσταση εγγυήσεως, λόγω του ύψους της, θα στερούσε αδικαιολόγητα την οικεία εταιρία από τους οικονομικούς της πόρους από συστάσεώς της και θα την εμπόδιζε να αναπτύξει τις οικονομικές της δραστηριότητες, θα έπληττε κατά τρόπο προδήλως δυσανάλογο την επιχειρηματική ελευθερία. Εντούτοις, κατά το ΔΕΕ, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει εάν η σύσταση εγγυήσεως ύψους 500 000 ευρώ βαίνει, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού της διασφάλισης της επακριβούς εισπράξεως του ΦΠΑ και της καταπολεμήσεως της φοροδιαφυγής.

9. Το επίμαχο δικαίωμα του Χάρτη αντιστοιχεί σε εγγυημένο από την ΕΣΔΑ δικαίωμα; Ελέγχουμε τις επεξηγήσεις που συνοδεύουν τον Χάρτη σχετικά με το επίμαχο

²² ΔΕΕ C-258/14, Eugenia Florescu and Others v. Casa Județeană de Pensii Sibiu and Others, 13 June 2017, σκ. 58.

²³ ΔΕΕ C-283/11, Sky Österreich GmbH v. Österreichischer Rundfunk [GC], 22 January 2013, σκ. 60; ΔΕΕ, C-275/06, Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU [GC], 29 January 2008, σκ. 65 and 66.

²⁴ ΔΕΕ C-473/16, F v. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, 25 January 2018, σκ. 59–69.

²⁵ ΔΕΕ C-534/16, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky v. BB construct s.r.o., 26 October 2017, σκ. 40–42.

δικαίωμα και τον κατάλογο που παρέχεται στις επεξηγήσεις του άρθρου 52 παρ. 3 του Χάρτη.

Τα ελληνικά δικαστήρια -και ιδίως το Συμβούλιο της Επικρατείας- έχουν ασχοληθεί επανειλημμένως με την ευρύτερα γνωστή Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Καιρός είναι να προσθέσουν στην μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού και τις αντίστοιχες διατάξεις του Χάρτη. Κρίσιμη στην περίπτωση αυτή είναι η ερμηνεία του άρθρου 52 παρ. 3 του Χάρτη που ρυθμίζει τη σχέση μεταξύ Χάρτη και ΕΣΔΑ, για την οποία θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας κάποιες σκέψεις.

Το άρθρο 52 παρ. 3 του Χάρτη προβλέπει: «Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία».

Η εν λόγω παράγραφος επιδιώκει τη διασφάλιση της αναγκαίας συνοχής μεταξύ του Χάρτη και της ΕΣΔΑ, θέτοντας τον κανόνα ότι, στο μέτρο που τα δικαιώματα του παρόντος Χάρτη αντιστοιχούν επίσης σε δικαιώματα που διασφαλίζονται από την ΕΣΔΑ, η έννοια και η εμβέλειά τους, συμπεριλαμβανομένων των αποδεκτών περιορισμών, είναι ίδιες με αυτές που προβλέπει η ΕΣΔΑ. Από τα παραπάνω προκύπτει ιδίως ότι ο νομοθέτης, θέτοντας περιορισμούς στα δικαιώματα αυτά πρέπει να τηρεί τα ίδια πρότυπα με αυτά που ορίζονται από το λεπτομερές καθεστώς των περιορισμών που προβλέπεται στην ΕΣΔΑ. Τα εν λόγω πρότυπα καθίστανται με τον τρόπο αυτό εφαρμοστέα επί των δικαιωμάτων που καλύπτονται από την παρούσα παράγραφο, χωρίς αυτό να θίγει την αυτονομία του δικαίου της Ένωσης και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η μνεία της ΕΣΔΑ αφορά τόσο τη Σύμβαση όσο και τα Πρωτόκολλα αυτής, ανεξάρτητα από το αν τα πρωτόκολλα αυτά έχουν υπογραφεί από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Η έννοια και η εμβέλεια των κατοχυρούμενων δικαιωμάτων καθορίζονται όχι μόνο από το κείμενο των πράξεων αυτών, αλλά και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στόχος της τελευταίας φράσης της παραγράφου είναι να δοθεί στην Ένωση η δυνατότητα να εξασφαλίσει ευρύτερη προστασία. Εν πάση περιπτώσει, το επίπεδο

προστασίας που παρέχεται από τον Χάρτη δεν μπορεί ποτέ να είναι κατώτερο από αυτό που εγγυάται η ΕΣΔΑ.

Ο Χάρτης δεν παρακωλύει τα κράτη μέλη από το να κάνουν χρήση του άρθρου 15 της ΕΣΔΑ, το οποίο επιτρέπει παρεκκλίσεις από τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ σε περιπτώσεις πολέμου ή άλλων δημόσιων κινδύνων που συνιστούν απειλή για το έθνος, όταν λαμβάνουν μέτρα στους τομείς της εθνικής άμυνας σε περίπτωση πολέμου και της τήρησης της δημόσιας τάξης, σύμφωνα με τις σφαίρες ευθύνης τους που αναγνωρίζονται στο άρθρο 4, παρ. 1 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και στα άρθρα 72 και 347 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).

Άλλο χαρακτηριστικό της ιδιαίτερης σχέσης μεταξύ των δύο κανονιστικών κειμένων είναι ότι οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορούν, εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, να θεωρηθούν ως αλλοδαποί λόγω της απαγόρευσης κάθε διάκρισης λόγω ιθαγένειας. Οι περιορισμοί που προβλέπονται στο άρθρο 16 ΕΣΔΑ όσον αφορά τα δικαιώματα των αλλοδαπών δεν εφαρμόζονται, επομένως, επ' αυτών στο εν λόγω πλαίσιο του Χάρτη.

Πάντως, ενόψει της αυτονομίας του δικαίου της ΕΕ πρέπει να γίνουν δεκτά τα εξής: Επί συρροής νομικών βάσεων του ίδιου δικαιώματος σε Χάρτη και ΕΣΔΑ εφαρμοστέο είναι το δικαίωμα του Χάρτη, το οποίο όμως ερμηνεύεται υπό το φως (σύμφωνα με) το άρθρο της ΕΣΔΑ και την σχετική πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ (βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ C-157/15, *Samira Achbita*, σκ. 25 επ.).

Το ΔΕΕ ή τα άλλα ευρωπαϊκά όργανα, εθνικά δικαστήρια και κρατικά όργανα που εφαρμόζουν τον Χάρτη δεν δεσμεύονται πλήρως από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ιδίως δε από μία συγκεκριμένη απόφαση του ΕΔΔΑ. Η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι επί εφαρμογής του άρθρου 52 παρ. 3 νομικά κρίσιμη αλλά όχι πλήρως δεσμευτική ως πηγή δικαίου. Αυτό ισχύει τουλάχιστον καθόσον η ΕΕ δεν έχει ακόμα προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ και επιρρωνύεται και από τις «επεξηγήσεις» επί του άρθρου 52 παρ. 3 που κάνουν ρητή αναφορά στην αυτονομία του Δικαίου της ΕΕ και της νομολογίας του ΔΕΕ (αυτή η διάσταση επισημαίνεται και σε αποφάσεις του ΔΕΕ. Βλ. ενδεικτικά C-601/15 PPU, σκ. 45 επ.).

Τελευταίο συμπέρασμα είναι ότι αν το ΕΔΔΑ διευρύνει το επίπεδο προστασίας ενός δικαιώματος με νεώτερη νομολογία του, από το άρθρο 52 παρ. 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 53, προκύπτει ότι το ΔΕΕ (αλλά και όλοι οι δεσμευόμενοι από τον Χάρτη βάσει του άρθρου 51) πρέπει να προσαρμόσει αντίστοιχα προς τα πάνω την προστασία του δικαιώματος. Αντίθετα, αν το ΕΔΔΑ μειώσει την προστασία του με νεώτερη νομολογία του

και η προστασία του δικαιώματος πλέον είναι κατώτερη του ενωσιακού δικαίου, τότε το ΔΕΕ δεν πρέπει να ερμηνεύσει το δικαίωμα με αυτόν τον περιοριστικό τρόπο, αλλά να εμμένει στην προηγούμενη ευρύτερη προστασία. Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, από τον συνδυασμό των άρθρων 52 παρ. 3 και 53 του Χάρτη αναπτύσσεται δίπλα στην ρήτρα της «ευρύτερης προστασίας» και μια «ρήτρα διατήρησης ως έχει» (μία ρήτρα «κεκτημένου») του επιτευχθέντος επιπέδου προστασίας, που δεν επιτρέπει τις οπισθοδρομήσεις στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

10. Είναι οι περιορισμοί σύμφωνοι με την ΕΣΔΑ; Ο περιορισμός των δικαιωμάτων του Χάρτη που αντιστοιχούν στα δικαιώματα της ΕΣΔΑ είναι απαραίτητο να συμμορφώνεται με τα πρότυπα που καθορίζονται από τις λεπτομερείς ρυθμίσεις που προβλέπονται στην ΕΣΔΑ. Ελέγχουμε την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για να κρίνουμε εάν επιτρέπεται ο περιορισμός.

Παράδειγμα: ελευθερία της έκφρασης. Το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ (ελευθερία έκφρασης) περιέχει συγκεκριμένους λεπτομερείς λόγους που δικαιολογούν περιορισμούς αυτής της ελευθερίας. Κατά συνέπεια, μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνο οι λόγοι αυτοί ως θεμιτοί σκοποί για να δικαιολογήσουν τους περιορισμούς στο αντίστοιχο δικαίωμα του Χάρτη (άρθρο 11).

Παράδειγμα: δικαίωμα στην ελευθερία. Η υπόθεση *Al Chodor* αφορούσε την κράτηση των αιτούντων άσυλο, δηλαδή την εξέταση ενός περιορισμού στην ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁶. Το ΔΕΕ μνημόνευσε τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, κατά το οποίο κάθε στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι νόμιμη όχι μόνο υπό την έννοια ότι πρέπει να έχει νομική βάση στο εθνικό δίκαιο, αλλά και υπό την έννοια ότι η νομιμότητα αφορά την ποιότητα του νόμου και υποδηλώνει ότι μια εθνική νομοθεσία που επιτρέπει τη στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμη, ακριβής και προβλέψιμη στην εφαρμογή της για να αποφευχθεί κάθε κίνδυνος αυθαιρεσίας.

11. Υπάρχει, σε σχέση με τα επίμαχα δικαιώματα του Χάρτη, ισοδύναμη διάταξη σε άλλα διεθνή νομικά κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στα οποία η Ένωση ή όλα

²⁶ ΔΕΕ C-528/15, *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie v. Salah Al Chodor and Others*, 15 March 2017, σκ. 37–47.

τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενα μέρη (απαίτηση του άρθρου 53 του Χάρτη); Ελέγχουμε εάν διακυβεύονται ή όχι τέτοιες ισοδύναμες διατάξεις. Ελέγχουμε εάν τηρείται το επίπεδο προστασίας αυτής της ισοδύναμης πρόβλεψης.

Για παράδειγμα με την ΑΠ 1503/2017 (ποινικό τμήμα) έχει κριθεί ότι το Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 16.12.1966 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2462/1997, και ισχύει από 5.8.1997 επιβάλλει την υποχρέωση στα Συμβαλλόμενα Κράτη να δημιουργήσουν, σύμφωνα με τις συνταγματικές τους διαδικασίες και τις διατάξεις του Συμφώνου, τις απαραίτητες προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν τη λήψη μέτρων νομοθετικού ή άλλου χαρακτήρα, καταλλήλων για την προστασία των δικαιωμάτων, που αναγνωρίζονται στο Διεθνές Σύμφωνο στις περιπτώσεις όπου τέτοιες διατάξεις ή μέτρα δεν έχουν ήδη προβλεφθεί. Με την παράγραφο 7 του άρθρου 14 του Διεθνούς Συμφώνου καθιερώνεται η αρχή ότι "κανείς δεν δικάζεται ούτε τιμωρείται για ένα αδίκημα για το οποίο έχει ήδη απαλλαγεί ή καταδικασθεί με οριστική απόφαση, που εκδόθηκε σύμφωνα με το δίκαιο στην ποινική δικονομία κάθε χώρας". Η διατύπωση αυτή σημαίνει αλλά και η πρόδηλη έννοια της διατάξεως αυτής δεν μπορεί να είναι παρά ότι κανένας δεν δικάζεται ούτε τιμωρείται και πάλι από τα δικαστήρια κάθε επί μέρους συμβαλλομένης χώρας, ήτοι "του ίδιου Κράτους". Τούτο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η διάταξη αυτή περιλαμβάνεται στο Σύμφωνο που παρέχει οδηγίες προς τα συμβαλλόμενα Κράτη-Μέλη για την προσαρμογή της νομοθεσίας τους. Συνεπώς οι αλλοδαπές ποινικές αποφάσεις δεν παράγουν δεδικασμένο ή ανάλογη δέσμευση με βάση τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 4 του Διεθνούς Συμφώνου διότι αυτή αναφέρεται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε συμβαλλομένου Κράτους. Ωστόσο, μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας και τον Χάρτη η αρχή "ne bis in idem" έχει αποκτήσει διακρατική ισχύ στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.